

dumo-netwerk actief

In juni is een nieuwe netwerkactiviteit gestart voor steden met veel historische en beeldbepalende gebouwen. Het netwerk is opgezet door Center for Sustainabi-

lity (CfS) van Nyenrode Business Universiteit en richt zich op alles wat met het verduurzamen van die historische panden te maken heeft.

tekst toska vissers

De Van Nellefabriek in Rotterdam is een goed voorbeeld van duurzame monumentenzorg.

In het netwerk verenigen zich lokale overheden en ondersteunende instanties die ervaringen of kennis willen uitwisselen over het verduurzamen van historische en beeldbepalende gebouwen. Ook om van elkaar te horen wie welke uitdagingen het hoofd moest bieden en er vervolgens behoorlijke resultaten mee behaalde. "Leren van de koplopers, dus. Maar, ook samen nieuwe kennis ontwikkelen en delen", zegt Birgit Dulski, een van de initiatiefnemers van dit DuMo-netwerk. Ze is als onderzoeker in dienst bij het CfS en ze bestudeert de dilemma's rond het behoud en beheer van monumentale en andere historische en beeldbepalende gebouwen. "Van sommige steden is bekend dat ze al een eigen weg zijn ingeslagen in hun zoektocht naar het verduurzamen van de oude panden in hun stad", zegt Dulski. "Amsterdam heeft bijvoorbeeld de ambitie om in 2025 de CO₂-uitstoot met 40 procent te hebben verminderd ten opzichte van de niveaus van 1990. Interessant is dan om van Amsterdam te weten te komen hoe duurzaamheidsambities gecombineerd kunnen worden met het behoud van cultuurhistorische waarden. Tips en trucs en andere handige informatie waarmee gemeenten uit de voeten kunnen als ze van plan zijn om op korte termijn historische panden toekomstbestendig te maken."

DE VAN NELLEFABRIEK

Een voorbeeld van een erg geslaagde duurzaamheidsingreep is de Van Nellefabriek in Rotterdam. Deze voormalige fabriek, die op de Werelderfgoedlijst van Unesco prijkt, is nu een bedrijfsverzamelgebouw. De fabrieksgebouwen hebben een skelet en vloeren van gewapend beton. De vliesgevels hebben grote, glazen puien met stalen frames. Om kantoorgebruik mogelijk te maken zijn nieuwe binnenpuien geplaatst, waardoor een thermische buffer ontstaat waarin 'koude' verblijfsruimten zijn ondergebracht. Het monument blijft hierdoor gehandhaafd, beschikbaar voor de komende generaties. De puien zijn zorgvuldig contramal in de historische betonstructuur met paddenstoelkolommen ingepast, zodat zij ooit, zonder schade aan de kolommen, de vloer en het plafond, zijn te verplaatsen of weg te halen. De kantoorruimten zijn flexibel. De vergaderruimten, die waarschijnlijk van betrekkelijk kortere levensduur zijn dan de fabriek zelf, zijn demontabel en reversibel en kunnen dus worden verwijderd. Tussen de nieuwe puien en de monumentale buitengevel is een ruimte van ongeveer een meter, waarin het 'tussenklimaat' heerst. Op deze manier worden de transmissieverliezen gereduceerd en heeft men in de kantoorruimten geen last van tocht door koudeval.

VRAGENLIJST

Bij dit netwerk hoort een activiteitenprogramma: 'Verduurzamen van historische en beeldbepalende gebouwen'. "Hierin worden tussen 2010 en 2012 verschillende netwerkbijeenkomsten georganiseerd om praktijkkennis over het verduurzamen van historische, monumentale en beeldbepalende gebouwen op te bouwen, te bespreken en in te zetten", legt Dulski uit. Op 2 juni 2010 vond op Kasteel Nyenrode de eerste netwerkbijeenkomst plaats. De deelnemende partijen, voorlopig zijn dat de Provincie Drenthe, de gemeenten Haarlem, Den Haag, Hilversum, Delft en Utrecht, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en SBR, hopen door deze bijeenkomsten informatie te vergaren en ervaring te delen op het gebied van beleidsontwikkeling en over de uitvoeringspraktijk. "De Founding Fathers, zoals deze participanten worden genoemd, hebben op voorhand een lijst met mogelijke onderzoeksvragen bestudeerd en ze hebben zelf nagedacht over hun ervaringen met verduurzamingprojecten", geeft Dulski aan. "Over wat er goed ging, wat er mislukte en wat beter had gekund. Ook over hoe de samenwerking verliep met externe partijen en met collega's van de gemeente. Of, welke duurzaamheidsambities een gemeente voor zichzelf heeft vastgesteld. Aan de hand van de vragenlijst wordt in kaart gebracht of de historische woningen van de participerende gemeenten veelal in particulier bezit zijn of van woningcorporaties. Of dat kan worden aangegeven dat het om industriële of utiliteitsgebouwen gaat. Ook wordt gevraagd naar de mate van leegstand en de wijze van herbesteding binnen de gemeente. De deelnemers zijn vervolgens gevraagd of ze denken koploper te zijn of dat ze juist een inhaalslag moeten halen bij het verduurzamen van hun historische en monumentale panden."

ONDERZOEKSVRAGEN

Het CfS heeft drie onderzoeksvragen geformuleerd, waarmee het netwerk in het eerste jaar aan de slag kan gaan. In het eerste gedeelte onderzoeksvragen komt onder meer de Modernisering van de Monumentenzorg (MoMo) aan de orde. Zoals het aanvragen van vergunningen. Dulski: "Tot de ideeën van MoMo behoort een soepelere manier van vergunningen aanvragen voor bouwkundige ingrepen bij een monument. Acht weken in plaats van een half jaar. Daarnaast wil de overheid voor een aantal ingrepen de vergunningsplicht opheffen." Deze nieuwe aanpak kan meer mogelijkheden bieden voor de toepassing van duurzaamheidsmaatregelen in monumenten. "Monumentenzorgers vrezen echter dat hierdoor de moeizaam verworven behoedzaamheid wordt opgegeven. Met als angstbeeld: de grootscheepse vervanging van historische ramen door dubbele beglazing met kunststof kozijnen in de jaren zeventig. Een ingreep die niet duurzaam is en die bovendien de laatste jaren weer is teruggedraaid. Kunststof kozijnen zijn op grote schaal alweer vervangen door nieuwe houten kozijnen, ook al zijn we de historische kozijnen daardoor wel kwijt geraakt. Hoe dan ook, veel kennis is inmiddels verzameld over een verantwoorde combinatie van duurzaamheid en monumentenzorg en er zijn nieuwe producten hiervoor ontwikkeld." Onderzoeksvragen van CfS zijn bijvoorbeeld hoe met de

BIRGIT DULSKI

Birgit Dulski is senior researcher Sustainable Building & Development op Nyenrode en onderzoeker bij NIBE, een adviesbureau voor milieuvriendelijk en gezond bouwen, wonen en werken. In opdracht van SBR en de voormalige Rijksdienst voor Monumentenzorg, het huidige Rijksdienst voor het Culturele Erfgoed, verrichtte zij vanuit NIBE van 2001 tot 2008 onderzoek naar strategieën voor duurzame monumentenzorg.

huidige kennis en aanwezige technieken eerder gemaakte fouten voorkomen kunnen worden. Welke keuzes kunnen er nu gemaakt worden en welke consequenties hebben die voor duurzaamheid en voor het behoud van cultuurhistorische waarden? "Uiteindelijk is het de bedoeling is dat dit netwerkinitiatief zal leiden tot duurzaam behoud van cultuurhistorische waarden. Hierin moet een modern monumentenbeleid passen, dat rekening houdt met verschillende belangen van monumentenzorgers en duurzaamheiddeskundigen. Uiteindelijk levert het praktische instrumenten op voor zowel beleidsmakers als uitvoerders", zegt Dulski.

TWEETALIGHEID

De tweede serie onderzoeksvragen die het CsF heeft geformuleerd, richt zich op tweetaligheid. De bedoeling is dat mensen werkzaam op het terrein van duurzaamheid en monumentenzorg elkaars taal kunnen spreken. "Binnen de huidige maatschappelijk context zijn energiebesparing en CO₂-reductie twee belangrijke aandachtspunten", stelt Dulski vast. "Monumentenzorgers en duurzaamheiddeskundigen streven in feite hetzelfde na, namelijk het toekomstbestendig maken van historische panden. Maar hun benadering komt zelden met elkaar overeen. Ze hanteren verschillende begrippen en instrumenten. Ze gebruiken andere referenties en bouwen op uiteenlopende wijzen hun kennis op. Ook hebben ze een verschillende visie op hun vak en verschillen ze in hun relatie tot de politiek. Bij Monumentenzorg werken specialisten met diepgaande kennis en ervaring in huis. Een vanzelfsprekendheid vinden ze. Ze zien het als hun plicht om het kennisniveau hoog en up-to-date te houden." Duurzaamheiddeskundigen zijn generalisten hiermee vergeleken. Zij richten zich op milieufactetten, zoals lucht- en bodemkwaliteit, verkeer en vervoer. Ze maken een link tussen duurzaam bouwen en klimaatbeleid. Hierin verwerken ze een continue stroom aan nieuwe technische informatie. Getoetst door de nieuwste instrumenten die de best meetbare duurzaamheidsprestaties aangeven. De resultaten hieruit zijn communiceerbaar en ze maken de complexe aspecten rondom milieuaspecten inzichtelijk. Met behulp van de instrumenten worden mogelijke scenario's ontwikkeld. Hieruit maken de duurzaamheidsmensen vervolgens een keuze om juist de afgesproken ambities te behalen. "Klip en klaar," vervolgt Dulski, "zoals de ambitie van de CO₂-reductie voor de komende decennia. Monumentenzorgers willen liever niet van te voren ambities vastleggen. Ze zeggen: 'je weet bij een

renovatie immers nooit wat je tegenkomt'. Hun uitgangspunten zijn: 'conserveren gaat vóór restaureren' en 'restaureren gaat vóór renoveren'. Volgens Dulski lijkt het soms alsof niets mag van monumentenzorgers. Beide partijen hebben dan de neiging om vooral niet naar elkaar te luisteren. "Dat bevordert de samenwerking niet bepaald. Binnen dit DuMo-netwerk kunnen participanten nu eens gezamenlijk praten over hoe verschillende visies, uitgangspunten en ambities naast elkaar gezet kunnen worden. Er wordt met elkaar uitgesproken of iedereen elkaar begrijpt en of ze elkaar willen begrijpen."

REGISSEUR

Dulski ziet nog meer verschillen tussen monumentenzorgers en duurzaamheidskundigen. "Voor de opschaling van duurzaamheid in monumenten en overige historische panden is een goede samenwerking tussen partijen onmisbaar. Zoals gemeenten en woningcorporaties en particuliere gebouweigenaren. In verschillende steden zijn corporaties en particulieren actief in het nastreven van hoge duurzaamheidsambities", weet Dulski. "Daar zijn duurzaamheidsambtenaren die hierover gaan zeer enthousiast over. Monumentenzorgers huiveren vaak bij het horen van de eerste plannen. Er volgen dan intensieve discussies om te bekijken hoe deze ambities passen in het gewenste behoud van de cultuurhistorische waarden van gebouwen binnen een gemeente. Particuliere eigenaren van een historisch pand of monument zijn net zoals duurzaamheidexperts vaak erg trots op het behaalde resultaat. Het succes van hun prestaties dragen ze graag zo breed mogelijk uit." Monumentenzorgers, weliswaar ook trots op hun behaalde resultaten, zien daarentegen een project toch eerder als een eenmalige ervaring. Monumenten vragen immers om maatwerk. Dan kunnen de ervaringen en conclusies die uit een restauratieproject naar boven komen, niet zonder meer worden losgelaten op een project dat er ongeveer op lijkt. Een energiebesparende oplossing die bij het ene gebouw tot behoud

HET PAUSHUIZE IN UTRECHT

De provincie Utrecht is eigenaar van het Pausshuize, een bijzonder monument in de Utrechtse binnenstad. Het gebouw wordt in 2010 gerenoveerd. De provincie Utrecht heeft de doelstelling om binnen het Actieprogramma Duurzaamheid een voorbeeldfunctie neer te zetten van een duurzame ontwikkeling. De provincie heeft het NIBE de opdracht gegeven onderzoek te verrichten naar de mogelijkheden voor duurzame ingrepen bij historische gebouwen mét behoud van de aanwezige hoge monumentwaarden. Uit de studie moet blijken dat door een slimme combinatie van bouwkundige en installatietechnische maatregelen de duurzaamheidsprestatie aanzienlijk kan worden verbeterd. Ondanks het feit dat de zolderverdieping in gebruik wordt genomen als verblijfsruimte en daardoor het te verwarmen volume aanzienlijk toeneemt. Op de zolderverdieping ontstaan twee prachtige vergaderzalen met uitzicht op de dakconstructie. De zogenoemde 'ziende kap' is vanuit monumentenzorgersperspectief een vooruitgang.

van cultuurhistorische waarden leidt, hoeft niet per se dezelfde energieprestaties te leiden in het andere project. Opschaling is vanuit het perspectief van monumentenzorg niet zonder meer de beste optie." Bij de derde serie onderzoeksvragen, waarin het definiëren van speelruimte een centrale rol speelt, komen vragen aan de orde die handelen over dilemma's, zoals 'kennis delen die voortkomt uit specifieke projecten' en 'het mededelen dat er alleen maatwerkoplossingen zijn.' "Voor iedere situatie zijn talloze oplossingen te bedenken", zegt Dulski. "De vraag die voortdurend terugkeert is, welke belangen hangen af van welke keuzen? Technisch is al heel veel mogelijk. De kunst is om via het netwerk gezamenlijk uit te vinden hoe die technische mogelijkheden optimaal ingezet kunnen worden."

Het Pausshuize in Utrecht (zie ook foto pagina 30) wordt in 2010 duurzaam gerenoveerd.